

Grabowiecki, Ryszard

Spółeczno-gospodarcze aspekty rozwoju miast

Notatki Płockie 16/2-61, 7-9

1971

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Spoleczno- -gospodarcze aspekty rozwoju miast

Założenia rozwoju miast i osiedli miejskich, ujmowane koncepcja sieci osadniczej, są równocześnie programem aktywizacji społeczno-gospodarczej całego województwa. Stanowi o tym rosnąca ciągle liczba ludności miejskiej, wielkość środków inwestycyjnych koncentrowana w miastach oraz zlokalizowane w nich ośrodki usługowe, kulturalne i produkcyjne.

Rozwój miast i osiedli należy rozpatrywać w całokształcie społecznego podziału pracy. W organizacji życia społecznego oraz procesów produkcyjnych występuje zwiększanie się wydajności pracy oraz związane z tym ogólne przekształcenia w strukturze zatrudnienia ludności. Przede wszystkim ulega zmniejszeniu liczba osób, utrzymująca się z rolnictwa, a wzrasta pracujących poza rolnictwem, w tym również w działach gospodarki obsługujących rolnictwo. Równocześnie pogłębia się specjalizacja i podział pracy we wszystkich dziedzinach życia, prowadząca do szerokiego rozwoju działalności usługowej, rozszerzania działów pomocniczych w ramach procesów produkcyjnych, utrwalania się i rozbudowy kooperacji i specjalizacji. W świetle takich tendencji należy rozpatrywać rozwój miast i osiedli.

Koncepcja rozwoju sieci osadniczej ukształtowana została w naszym województwie z punktu widzenia następujących kryteriów:

— dążenia do takiego rozmieszczania środków, które ułatwi niwelowanie różnic w poziomie warunków bytowych oraz w możliwościach rozwoju kulturalnego ludności,

— ochrony środowiska przyrodniczego przed żywiołowymi procesami urbanizacji i uprzemysłowienia,

— lokowania działalności produkcyjnej tam, gdzie może ona rozwijać się najbardziej efektywnie,

— współzależności rozwoju Warszawy i miast województwa warszawskiego.

Wymienione tendencje nie zawsze są jednokierunkowe, a w przypadku ich przeciwstawności decyzje muszą uwzględniać nie tylko ogólną nadrzędność interesu rozwoju społecznego lecz również i hierarchie pilności potrzeb w rozpatrywanym etapie rozwoju. W świetle tych kryteriów uwypukla się różnica pomiędzy **rozwojem** społeczno-gospodarczym i **wzrostem** społeczno-gospodarczym.

Pierwsze pojęcie oznacza proces przemian przede wszystkim jakościowych, a więc modernizację zasobów mieszkaniowych, wzrost jakości i zróżnicowania świadczonych usług dla ludności, zwiększanie wielkości i struktury produkcji, przede wszystkim dzięki lepszej organizacji pracy, nowocześniejszemu parkowi maszyn, automatyzacji i mechanizacji procesów produkcyjnych.

Drugie pojęcie oznacza, obok przedsięwzięć wymienionych uprzednio, równoległy udział procesów ilościowych — lokalizowanie nowych zakładów produkcyjnych oraz przyrosty nowych miejsc pracy ze związanym wzrostem zaludnienia miast.

Zazwyczaj zaden z wymienionych procesów nie występuje w czystej formie. Jasnym jednak jest, że proces **rozwoju** społeczno-gospodarczego musi dotyczyć wszystkich miast i osiedli, a natężenie jego zależy jedynie od posiadanych środków oraz aktywnego współdziałania ludności. Natomiast proces **wzrostu** społeczno-gos-

podarczego dotyczy głównie wytypowanych miast i osiedli, tych, w których istnieją najlepsze warunki do lokalizowania procesów produkcyjnych oraz specjalizowanych usług o zasięgu i częstotliwości korzystania z nich przekraczających skalę jednego miasta i powiatu. Przytoczona charakterystyka przedstawia w syntetycznym ujęciu zasady przyjęte w koncepcji kształtowania sieci osadniczej województwa warszawskiego.

Idea rozwoju społeczno-gospodarczego ma, jak przedstawiono, charakter powszechny i dotyczy wszystkich miast i osiedli bez względu na ich wielkość i położenie, a więc również małych miast oraz miast strefy podmiejskiej Warszawy.

Wyrazem jej jest nurt modernizacji warunków życia ludności miejskiej przez poprawę wyposażenia i struktury zabudowy miast. Oznacza to dążenie do utrzymywania w dobrym stanie technicznym i estetycznym zasobów mieszkaniowych, postępującą powszechność wyposażenia nowych i starych zasobów w instalacje wodociągowo-kanalizacyjne, proces gazyfikacji miast i osiedli, tworzenie centrów usługowych oraz równomiernej sieci obiektów usługowych powszechnego użytku, usprawnianie i polepszanie układów sieci ulicznej, tworzenie i rozwijanie komunikacji miejskiej, rozwijanie i porządkowanie terenów zielonych i wreszcie — bogacenie form i treści życia kulturalno-oświatowego.

Do procesów modernizacyjnych należałoby także zaliczyć porządkowanie struktury miejsc pracy i zatrudnienia w ten sposób, aby zapewnić odpowiednią liczbę miejsc pracy w stosunku do ogólnej istniejącej i założonej liczby ludności miasta, czy osiedla, jak również z punktu widzenia właściwej struktury miejsc pracy dla mężczyzn i kobiet.

Jest to więc bardzo szeroki program działania, obejmujący lepsze gospodarowanie istniejącym majątkiem i zasobami, a zarazem przewidujących niezbędne środki dodatkowe dla niwelowania czy likwidowania występujących braków i dysproporcji. Program taki nie zawsze może być rozpatrywany jedynie w skali granic administracyjnych poszczególnych miast. Dlatego tam, gdzie pozwalają na to warunki, a szczególnie relacje przestrzenne miejsc pracy i miejsc zamieszkania, winien on obejmować także polepszenie dostępności komunikacyjnej pomiędzy miastami i osiedlami, dopuszczając dojazd do pracy w niezbyt wydłużonych izochronach, chroniących ludność przed nadmiernym zmęczeniem i zapewniających jej odpowiedni zasób czasu wolnego po pracy. Tak sformułowany program modernizacji miast i osiedli wymaga obok środków i wysiłku organizacyjnego również zaangażowanie osobiste tych wszystkich, którzy mają uczestniczyć w usuwaniu istniejących niedomogów.

Idea wzrostu społeczno-gospodarczego wiąże w sobie zarówno program rozwoju społeczno-

-gospodarczego, jak i przebudowy struktury społeczno-gospodarczej województwa warszawskiego, w dostosowaniu do występujących na jego obszarze specyficznych warunków.

Przyjęta została zasada zdecydowanego skoncentrowania czynników wzrostu ilościowego w miastach, którym przypisano w ogólnym planie regionalnym funkcje ognisk wzrostu, określając je jako ośrodki podregionalne. Plan regionalny, jak wiadomo, wyznaczył funkcje takich ośrodków dla **Płocka, Ciechanowa, Ostrołęki i Siedlec**. Trzeba nadmienić, że miasta te zostały również przyjęte, jako ośrodki miejskie silniejszego rozwoju w grupie około 50 miast, wytypowanych w skali kraju, co ułatwia bardziej kompleksową politykę wobec nich również ze strony władz centralnych.

Miasta podregionalne mają przyjmować znaczną część nadwyżek przyrastającej ludności województwa, będąc silniejszymi ośrodkami przemysłu, koncentracji obiektów usługowych o zasięgu obsługi przekraczającym skalę powiatu, stając się w ten sposób silniejszymi centrami kulturalno-usługowymi, dostępnymi i oddziałyującymi na sposób życia ludności sąsiednich powiatów. Funkcje ich wynikają także z rozwijanej współzależności rozwoju Warszawy i woj. warszawskiego, mają one bowiem spełniać rolę miast-satelitów, przeciwdziałających, dzięki własnemu wzrostowi, nadmiernej w latach minionych migracji ludności do Warszawy.

Bardziej umiarkowany wzrost społeczno-gospodarczy dotyczy miast powiatowych. We wszystkich przewidywane są przyrosty ludności, aby uczynić z nich silniejsze ośrodki dla pełnienia funkcji usługowych wobec własnych powiatów. Takie miasta, jak **Płońsk, Fułtusk, Wyszków, Garwolin i Warka** mają także, przez swój wzrost, przeciwdziałać uciążliwym, przekraczającym izochronę godziny, dojazdom do pracy w Warszawie. Wzrost **Wyszogrodu i Malborka** związany jest z potrzebami ogólnokrajowymi. Mogą one stać się w stosunkowo szybkim czasie, w okresie ok. 10 lat, miastami o liczbie 20—25 tys. mieszkańców, o ile wystąpi potrzeba lokalizowania nowych zakładów przemysłu wodochłonnego w tej części kraju.

W sąsiedztwie Warszawy, w jej strefie podmiejskiej, procesy rozwojowe związane są z założeniami zrównania warunków bytowych ludności strefy podmiejskiej i ludności Warszawy. Odpowiada im koncepcja wzrostu ludnościowego poszczególnych pasm zurbanizowanych oraz wykształcania w ramach ich silniejszych centrów usługowych. W paśmie **pruszkowskim** najbardziej uwypuklają się wiodące funkcje przemysłu elektro-maszynowego, reprezentującego w niektórych zakładach najbardziej postępową myśl techniczną w kraju. Te kierunki nowoczesności przemysłu winny być tam rozwijane nadal, podobnie jak i na obszarze pozostałych miast podwarszawskich.

W strefie podmiejskiej Warszawy trzeba podkreślić szczególną rolę **Legionowa**, które z uwagi

na swoje dogodnie położenie względem dzielnic przemysłowych Warszawy oraz korzystne możliwości rozwiązania gospodarki wodno-ściekowej, wytypowane zostało zarówno w ogólnym planie regionalnym, jak i w planie ogólnym Warszawskiego Zespołu Miejskiego jako miasto osiagające w okresie perspektywicznym liczbę 60—70 tys. mieszkańców, głównie migrujących do strefy podmiejskiej Warszawy. Przejęłoby ono z czasem dużą część funkcji „hotelu Warszawy” pełnionych obecnie przez miasta pasa pruszkowskiego, których nadmierny wzrost ilościowy, z uwagi na trudne warunki dla gospodarki wodno-ściekowej oraz dobre gleby, uznany został jako niekorzystny.

W ramach pasa pruszkowskiego przewiduje się równocześnie szybszy wzrost **Pruszkowa**, jako centralnego w tym rejonie ośrodka usługowego. W ramach pozostałych pasm zurbanizowanych WZM rolę wiodących ośrodków usługowych mają spełniać: **Wołomin, Piaseczno i Otwock**.

Przedstawiona w zarysie, a przyjęta w planie regionalnym, koncepcja rozwoju sieci osadniczej woj. warszawskiego przewiduje w okresie lat 1965—1985 prawie dwukrotny przyrost ludności miejskiej, z 799 tys. w 1965 r. i 900 tys. w 1970 r., do 1450 tys. w 1985 r., przy czym około 34% przyrostu tej ludności ma migrować do miast podregionalnych. Program ten uwzględnia zarówno krajowe tendencje do koncentrowania wysiłków, jak i społeczną potrzebę poprawy warunków ludności we wszystkich, nawet najmniejszych, miastach i osiedlach. Wrazem tego jest kierowanie prawie połowy nakładów na gospodarkę komunalną i mieszkaniową do miast podregionu warszawskiego, gdzie istnieje koncentracja przeszło połowy ludności miejskiej województwa, a przeważają zdefiniowane uprzednio procesy rozwoju społeczno-gospodarczego.

Program zamierzeń w poszczególnym miastach oparty jest o przydzielone im funkcje w stosunku do obszarów sąsiednich. Czynnikiem rozwoju najmniejszych miast i osiedli powinno być rozwijanie usług, dla zaspokojenia lokalnych potrzeb ludności i rolnictwa, a także drobnej wytwórczości. W miastach powiatowych zakłada się lokalizowanie usług potrzebnych w skali całego powiatu, zakładów drobnej wytwórczości, baz zaplecza technicznego oraz odpowiedniej skali i profilu zakładów przemysłu kluczowego. Silniejsza koncentracja przemysłu

i usług planowana jest w miastach podregionalnych oraz w ramach większości pasm zurbanizowanych Warszawskiego Zespołu Miejskiego.

Przedstawione powyżej ogólne zamierzenia aktywizacji miast nie są — trzeba to podkreślić — przeciwstawne rozwojowi specyficznych, historycznie wykształconych funkcji poszczególnych miast, będących ośrodkami wyspecjalizowanego przemysłu, spełniających funkcje sanitarne, „hotelii” dla Stolicy czy też ośrodków turystyczno-rekreacyjnych. Zindywidualizowanie dróg rozwojowych takich miast i osiedli powinno być źródłem ich przyspieszonego rozwoju. Założenia rozwoju sieci osadniczej wiążą więc lokalne potrzeby ludności z racjonalnością postępowania w skali gospodarki ogólnowojewódzkiej.

Terenowe plany gospodarcze, inwestycyjne i budżety rad narodowych, a także działalność koordynacyjna wobec inwestorów i organizacji niepodporządkowanych radom narodowym są instrumentami, przenoszącymi ogólne założenia rozwojowe do codziennej działalności realizacyjnej. Chodzi obecnie o to, aby ta działalność była bardziej skuteczna i efektywna. Jedną z dróg, służących tym celom, jest powołanie **terenowych zespołów projektujących szczegółowe plany podregionów**. W ramach prac tych zespołów powinny być bliżej sformułowane programy rozwojowe poszczególnych miast oraz środki i metody ich realizacji. Powinny one konkretnie określić możliwości wzrostu zatrudnienia dla wykorzystania mocy produkcyjnych w istniejących zakładach przemysłowych, określać nowe asortymenty i kierunki produkcji, lepiej służące potrzebom rynku i możliwościom kooperacyjnym z przemysłem Warszawy, ujawniać możliwości zatrudnienia przez bardziej dostosowaną do potrzeb ludzi pracy organizację sieci handlowej i różnego typu usług. W bieżącej działalności miejskich rad narodowych powinny być wysuwane inicjatywy uruchamiania nowych tanich miejsc pracy z możliwych do wykorzystania na ten cel środków, szczególnie z funduszu aktywizacji małych miast. Konieczne jest także wzmoczenie innych inicjatyw miejskich, przyspieszających aktywizację miast oraz poprawę warunków bytowych ich ludności.

Koncepcja programowa, powiązana z systematyczną realizacją odpowiednio podzielonych zadań, powinna więc być metodą rozwiązywania szeregu pilnych problemów rozwojowych miast.